

**Марич М.Г., асистент,
Купчанко М.Я.,**
Буковинський державний
фінансово-економічний університет,
м. Чернівці

Фінансова діагностика в комплексі фінансової безпеки комерційних банків України

У поданій статті визначено сутність фінансової безпеки. Проаналізовано значення фінансової діагностики комерційного банку у забезпеченні його фінансової безпеки, також її загальну систему. Визначено фінансову безпеку банків України за допомогою відповідних коефіцієнтів. На основі відповідних результатів зроблено висновки та подано рекомендації.

Ключові слова. Фінансова безпека банку, фінансова діагностика банку, ефективність роботи банку, рентабельність активів, рентабельність капіталу, комісійна діяльність банку, кредити, зобов'язання.

В данной статье определена сущность финансовой безопасности. Проанализировано значение финансовой диагностики коммерческого банка в обеспечении его финансовой безопасности, также ее общую систему. Определена финансовая безопасность банков Украины с помощью соответствующих коэффициентов. На основе результатов сделаны выводы и поданы рекомендации.

Ключевые слова. Финансовая безопасность банка, финансовая диагностика банка, эффективность работы банка, рентабельность активов, рентабельность капитала, комиссионная деятельность банка, кредиты, обязательства.

In this article is considered definitions of financial security. Its analyzes importance role financial diagnosis of commercial bank in promoting its financial security. In article is analyzed financial security of Ukrainian banks by appropriate indicators. In article are some recommendations for improve system of financial security Ukrainian banks.

Key words. Financial security of bank, financial diagnostic of bank, effective activity of bank, profitability assets, profitability capital, commission activities, loans, obligations.

Постановка проблеми. Банківська система виступає однією з важливих складових механізму сучасної ринкової економіки. Основою банківської системи є банківські установи, які володіють певною сукупністю важелів впливу на фінансову, інвестиційну,

виробничу та інші сфери економіки. Варто зазначити, що в умовах зростаючої відкритості економіки України та послідовної її інтеграції у світове господарство завдання фінансової безпеки банківської системи стає актуальним у контексті стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи. Це зумовлено впливом зовнішнього середовища, яке на сьогодні характеризується елементами поглиблення фінансової кризи, та внутрішнього – поглибленням конкуренції та консолідацією банківського бізнесу. Вплив стану внутрішнього середовища спричиняє ймовірність виникнення загроз, які перешкоджають процесу реалізації стратегічних напрямів розвитку банку з позицій прибутковості та мінімізації ризиковості. Тому проблема забезпечення фінансової безпеки банку досить актуальна і повинна розглядатися як системотворчий елемент фінансової стійкості банківської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінки фінансової безпеки банку досліджували такі вчені як: В.С. Пономаренко, В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк, Н.Л. Чернова, З.М. Васильченко, С.В. Раєвський, Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко, О.І. Барановський, К.С. Горячева, С.М. Шкарлет та багато інших.

Серед зарубіжних авторів, які вивчають методологічні та організаційно-правові аспекти захисту банків і банківської діяльності у сучасних умовах, можна назвати У. Альбрехта, Дж. Вінця, А. Паттокса, Т. Вільямса, Дж. Л. Хоффмана, П. Швейзера та інших [1].

Високо оцінюючи їхній внесок у розв'язання проблем забезпечення фінансової безпеки на різних рівнях і в різних сферах, потрібно зазначити, що питання фінансової безпеки банків все ще недостатньо досліджені. Значна кількість проблем у сфері забезпечення фінансової безпеки банків призводить до зниження ефективності їх діяльності. Основними проблемами, на нашу думку, є такі: банки приділяють недостатньо уваги контролю за ризиками; уповільнена реакція на кризові ситуації, що виникають; неспроможність здійснювати ефективне фінансове управління.

Сучасний рівень розвитку економічної науки дає змогу розв'язати більшість із зазначених проблем, тому головним завданням вважаємо за допомогою розрізнених досліджень з даної теми створити єдину систему, застосування якої на практиці забезпечить стабільну та ефективну діяльність банків.

Постановка завдання. Вкрай необхідним на сучасному етапі економічного розвитку є вирішення питання щодо забезпечення фінансової безпеки комерційних банків України, оскільки від успішності розв'язання даної проблеми залежить безпека всієї країни.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах господарювання особливої гостроти перед банками набуває проблема захисту від різноманітних внутрішніх і зовнішніх загроз. Діагностика стану фінансової безпеки банку є вихідною основою для розробки його антикризової політики.

Варто зазначити те, що поняття фінансової безпеки банку надзвичайно широке, як і, власне кажучи, тлумачення фінансів як економічної категорії. Є значна кількість визначень та тлумачень даного терміна. Кожне з них правильне і доцільне у використанні. Фінансову безпеку банку як дефініцію під різними кутами трактують учені залежно від об'єкта, стану, методів її забезпечення та визначення.

Фінансову безпеку банківських установ ми пропонуємо трактувати як стан, що характеризується оптимальним рівнем залучення необхідних ресурсів за мінімізації всіх негативних явищ й визначає здатність банків до саморозвитку, підвищення конкурентоспроможності та продуктивної діяльності.

Сутнісні характеристики фінансової безпеки банку можуть бути подані так:

1. Фінансова безпека є одним з основних елементів економічної безпеки банку.
2. Показники фінансової безпеки повинні мати порогові значення, за якими можна визначати про ступінь фінансової безпеки банку.
3. Фінансова безпека банку повинна забезпечувати його розвиток і стійкість а також захищеність фінансових інтересів банку, його клієнтів та акціонерів.

Багаторівневий характер взаємодії банків з іншими суб'єктами ринку зумовлює широкий діапазон підходів до оцінки фінансової безпеки банку. В сучасній науковій літературі пропонується значна кількість різноманітних моделей та методів оцінки стану фінансової безпеки комерційного банку: від загальнонаукових до авторських методик та пропозицій.

Розходження в підходах Національного банку України, комерційних банків, незалежних експертів та науковців, що

аналізують роботу кредитних організацій, призвело до існування не тільки різного набору показників для оцінки фінансової безпеки, але й різних цільових настанов за їхнього використання. Тому вибір оптимального складу показників економічної безпеки є досить актуальним [5].

На нашу думку, діагностика – це певний набір методичних розробок та характеристик, який дає змогу на ранніх стадіях виявити кризові ситуації, оцінити ступінь їх загрози для фінансової безпеки банку та фактори, що їх спричинили.

В економічній літературі розглядається дворівнева система діагностики фінансової безпеки банку, а саме комплексна діагностика (охоплює комплексний аналіз з використанням коефіцієнтів) та експрес-діагностика (анкетування).

Отже, комплексна діагностика включає використання двох груп коефіцієнтів, а саме:

- 1) показники, які характеризують ефективність діяльності банку;
- 2) показники, які характеризують рівень його захищеності та здатність протистояти кризовим явищам [7].

Отже, давайте перейдемо до аналізу фінансової безпеки комерційних банків України протягом 2010–2012 років, використовуючи при цьому показники, що належать до вищенаведених груп. Для розрахунків даних коефіцієнтів ми побудували таблицю 1 [13].

Таблиця 1.

Показники, які характеризують ефективність діяльності комерційних банків України за 2010–2012 роки

Показники	2010 рік	2011 рік	2012 рік	Відхилення (+,-) звітного періоду до	
				2010 року	2011 року
Рентабельність активів, %	-1,45	-0,76	0,45	+1,9	+1,21
Рентабельність капіталу, %	-10,19	-5,27	3,03	+13,22	+8,3
Норматив адекватності регулятивного капіталу, %	20,83	18,90	18,06	-2,77	-0,84
Ефективність роботи	0,913	0,949	1,034	+0,121	+0,085

банку					
Ефективність операцій з процентними коштами	1,846	1,905	1,723	-0,123	-0,182
Ефективність комісійної діяльності	5,740	6,013	6,870	+1,13	+0,857

Одним із основних показників, що характеризують ефективність банку, є відношення прибутку до величини активів. Застосування цього показника доречне, оскільки решта всіх інших показників ефективності управління активами є вторинними щодо рентабельності активів.

Аналізуючи дані таблиці 1, ми бачимо, що рентабельність активів у 2010 та 2011 роках має мінусове значення, що свідчить про непродуктивну діяльність банків того періоду. Така ситуація склалася внаслідок того, що і у 2010, і у 2011 роках банки України не мали чистого прибутку, їх збитки становили 13027 млн грн та 7708 млн грн відповідно. Ситуація щодо рентабельності поліпшилася у 2012 році і становила 0,45 %. Таке покращання відбулося за рахунок того, що банки в звітному періоді отримали чистий прибуток розміром 4899 млн грн.

Проаналізувавши перший показник, що характеризує ефективність діяльності комерційних банків, перейдемо до розгляду іншого показника, а саме до рентабельності капіталу. Даний показник, як і рентабельність активів у 2010–2011 роках, мала від’ємне значення. Проте у 2012 році обсяг даного показника зріс на 8,3 % порівняно з 2011 роком і становив 3,03 %. На це вплинуло те, що у 2012 році банки України отримали прибутки від діяльності, а не збитки. Хоча 2012 рік характеризується позитивним значенням рентабельності капіталу, все одно даний показник нижчий за нормативне значення (5 %), тому банки повинні надалі виправити дану ситуацію за допомогою раціональної та ефективної політики.

Ще один показник, який ми розглянемо – норматив адекватності регулятивного капіталу. Даний норматив є вкрай важливим, адже характеризує здатність банків своєчасно та в повному обсязі розраховуватися за своїми зобов’язаннями. Як впливає з даних таблиці 1, протягом усіх років даний норматив перебуває в межах норми, тобто понад 10 %. Проте спостерігається тенденція до його зниження, що свідчить про те, що більша частка кредитних ризиків покладається на кредиторів і вкладників банку. Така ситуація не

прийнятна, оскільки це може призвести до дисбалансу у роботі банків.

Загальну ефективність роботи банків визначає їхня здатність заробляти достатню кількість коштів, щоб покрити витрати і отримати нормальний прибуток. Отже, загальна ефективність роботи комерційних банків України протягом 2010–2012 років має позитивну тенденцію до збільшення. У 2012 році ефективність роботи банків становила 1,034, що на 0,085 більше, ніж попереднього року. Ефективність комісійної діяльності аналогічно відображає позитивні зміни до росту [12].

Для кращого аналізу та розгляду доходів і витрат банків України розглянемо динаміку в таблиці 2.

Таблиця 2.

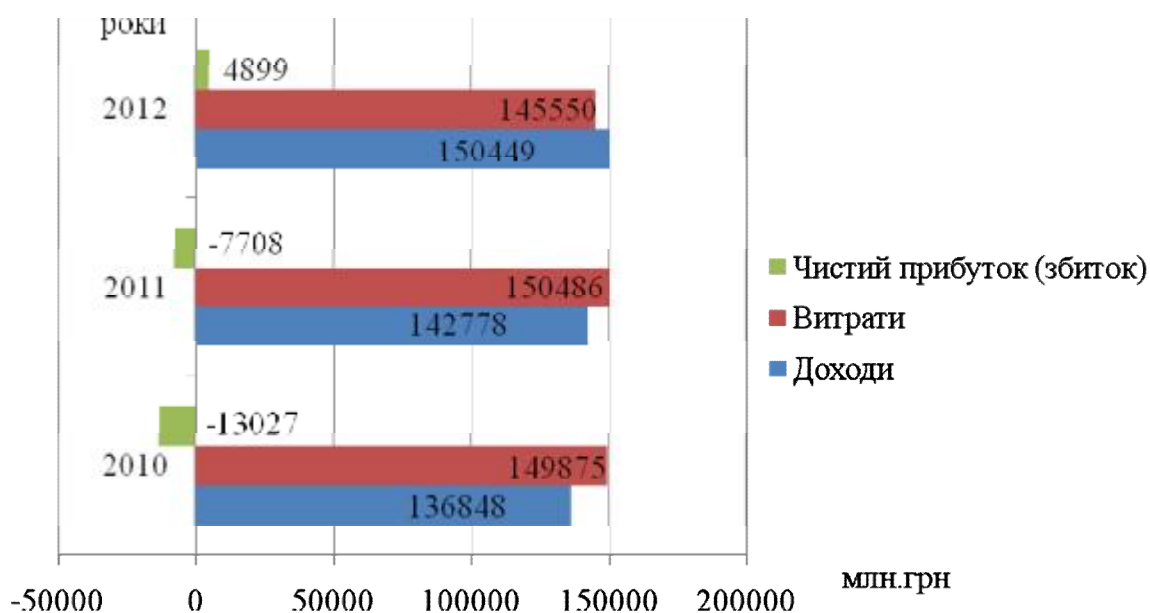
Доходи і витрати банків України за 2010–2012 роки

млн. грн

Показники	2010 рік	2011 рік	2012 рік	Відхилення (+,-) звітного періоду до	
				2010 року	2011 року
Доходи	136848	142778	150449	+13601	+7671
Витрати	149875	150486	145550	-4325	-4936
Чистий прибуток (збиток)	-13027	-7708	+4899	+17926	+12607

Аналізуючи дані таблиці 2, потрібно зазначити, що протягом аналізованого періоду спостерігалася тенденція до збільшення доходів банків, проте це не вплинуло на розміри чистого прибутку, адже витрати теж росли з року в рік. 2011-й характеризується найбільшими обсягами витрат, а саме 150486 млн грн. Чистий прибуток звітного року збільшився порівняно з 2010 роком на 17926 млн грн, на це вплинуло зменшення витрат у 2012 році на 4325 млн грн.

Тобто, ми дійшли висновку, що комерційні банки України загалом проводять ефективну роботу, яка позитивно впливає на розвиток банківської діяльності, стабілізацію позицій на ринку. Графічно дані таблиці 2 відображено на рисунку 1.

Рис. 1. Динаміка доходів, витрат та чистого прибутку комерційних банків України за 2010–2012 рр.

Ще однією групою показників, без якої неможливо зробити обґрунтований і зважений висновок про рівень фінансової безпеки комерційних банків, є показники захищеності (табл. 3) [12].

Таблиця 3

Показники, які характеризують рівень захищеності комерційних банків України за 2010–2012 роки

Показники	2010 рік	2011 рік	2012 рік	Відхилення (+,-) звітнього періоду до	
				2010 року	2011 року
1	2	3	4	5	6
Ліквідність (миттєва), %	58,80	58,48	69,26	+10,46	+10,78
Рівень проблемних кредитів, %	11,2	9,6	8,9	-2,3	-0,7
Коефіцієнт кредитних ризиків	0,570	0,502	0,513	-0,057	+0,011
Коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань	0,931	0,918	0,851	-0,08	-0,067

Розглянемо детальніше показники таблиці 3. Ліквідність характеризує здатність банку своєчасно здійснювати платежі за зобов'язаннями. На наш погляд, для фінансової безпеки банківської

установи основним є показник миттєвої ліквідності. Оскільки саме можливість швидко розрахуватися за поточними зобов'язаннями створює передумови для стабільної діяльності банку. Щонайменші ознаки нездатності банку виконати свої зобов'язання можуть викликати паніку серед вкладників, що, у свою чергу, може призвести до банкрутства комерційного банку.

Як бачимо з розрахунків, наведених у таблиці 3, показник миттєвої ліквідності має високі значення протягом усього аналізованого періоду. І тенденції до збільшення зберігаються. У 2012 році даний показник становив 69,26 %, що на 10,46 % більше, ніж у 2010 році, і на 10,78 % більше, ніж у 2011 році. Саме збільшення частки високоліквідних активів вплинуло на збільшення даного показника.

Рівень фінансової безпеки також безпосередньо залежить від якості активів банку. Більшість українських банків є універсальними кредитними установами, тому основним напрямом їх діяльності є кредитування фізичних і юридичних осіб. Отже, важливим показником є відношення суми проблемних кредитів до загальної величини кредитного портфеля. В умовах банківської системи України даний показник є особливо актуальним, оскільки здатний на ранніх стадіях сигналізувати про зниження рівня фінансової безпеки [9].

З даних таблиці 3 випливає, що даний показник зменшується з року в рік. У 2010 році він становив 11,2 %, а вже у 2012 році – 8,9 %, тобто відбулося його зменшення на 2,3 %. Тобто з цього можна зробити висновок, що частка проблемних кредитів загалом у банківській сфері протягом 2010–2012 рр. зменшилася, що, у свою чергу, свідчить про якість кредитної політики та кредитного портфеля.

Коефіцієнт кредитних ризиків є додатковим показником, що дає змогу оцінити, чи достатньо сформованих резервів, щоб покрити можливі збитки за проблемними кредитами. Якщо значення даного коефіцієнта перевищує одиницю, то це свідчить про погіршення фінансової безпеки банківської установи, оскільки в даному разі масове неповернення кредитів може призвести до збитків і спровокувати банкрутство банку. Як випливає з наших розрахунків, коефіцієнт кредитних ризиків менший за одиницю, що є позитивним аспектом. Найменше значення цього показника спостерігається у 2011 році – 0,502.

Також вважаємо, що одним із найважливіших показників рівня захищеності банку є коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань. Він характеризує агресивність кредитної політики і рівень кредитної стійкості банку. Тип кредитної політики, що проводиться банком, справляє безпосередній вплив на рівень його фінансової безпеки. В таблиці 3 зазначено, що цей коефіцієнт з року в рік зменшується, і у 2012 році він становив 0,851, або на 0,067 менше, ніж за попередній рік. У 2010 році він становив 0,931, тобто практично всі залучені банками кошти використовуються для кредитування. Проте варто сказати, що все ж значення даного показника перебуває у межах норми.

Отже, ми проаналізували основні показники, за допомогою яких певною мірою оцінюють фінансову безпеку банку. Загалом можна сказати, що банківська сфера набирає позитивних обертів у своїй діяльності. У 2012 році отриманий чистий прибуток банків привів до підвищення рентабельності активів і капіталу банків. А як ми знаємо, рентабельність – це один із основних критеріїв ефективної та безпечної діяльності будь-якого банку.

Висновки. Проаналізувавши стан фінансової безпеки комерційних банків України за 2010–2012 рр. за допомогою відповідних коефіцієнтів, варто сказати, що стан фінансової безпеки з року в рік підвищується. Про це свідчить покращання коефіцієнтів, а саме збільшення рентабельності і загальної ефективності роботи банків. Ця ситуація позитивна, адже свідчить про надійність банківської сфери, її здатність протистояти загрозам зовнішнього і внутрішнього середовища.

На сьогодні не існує єдиної методики оцінки фінансової безпеки банку. Тому вважаємо, що для отримання повної інформації про рівень фінансової безпеки банку необхідно застосовувати сукупні методи, оскільки окремо жоден з них не надає повну інформацію для прийняття управлінських рішень та планування відповідних заходів.

Отже, комерційні банки повинні обов'язково забезпечувати належний рівень фінансової безпеки і проводити її оцінку. Від адекватної оцінки сучасного рівня банківської безпеки значною мірою залежить повнота, своєчасність і результативність управлінських заходів із ліквідації, попередження й запобігання наявним та потенційним загрозам у банківській системі, а отже, і національній економіці та соціальній сфері України.

Список використаних джерел

1. Барановський О.І. Банківська безпека: проблеми виміру / О.І. Барановський // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 1. – С. 7–26.
2. Газанфаров Є.М. Методичні підходи до формування систем фінансової безпеки банку / Є.М. Газанфаров // Наукові праці МАУП. – 2010. – № 2 (25). – С. 107-115
3. Дмитров С.О. Управління фінансовою безпекою комерційного банку / С.О. Дмитров // Фінансовий простір. – 2012. – № 2. – С. 10–15.
4. Добринь С.В. Аналіз впливу факторів фінансової безпеки на фінансову стійкість банків / С.В. Добринь // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 92–96.
5. Зачосова Н.В. Особливості забезпечення фінансової безпеки комерційних банків України / Н.В. Зачосова // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 4. – С. 74–78.
6. Коваленко В.В. Фінансова безпека у контексті стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи / В.В. Коваленко // Науковий вісник Української академії банківської справи Національного банку України. – 2010. – № 6. – С. 113–124.
7. Корнилова Е.В., Кучеренко М.В. Финансовая безопасность банковской деятельности в Украине [Электронный ресурс] / Е.В. Корнилова. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/31_ONBG_2009/Economics/54684.
8. Корнієнко Ю.В. Фінансова безпека банків як об'єкт наукового дослідження / Ю.В. Корнієнко // Науковий вісник Української академії банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 5. – С. 108–114.
9. Крупка І.М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки / І.М. Крупка // Бізнесінформ. – 2011. – № 6. – С. 168–175.
10. Маменко І.І. Вимірювання фінансової безпеки банківської системи / Я.І. Маменко., А.А. Ткаченко // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 6. – С. 81–86.
11. П.Штаєр О.М. Визначення сукупності показників для оцінювання стану економічної безпеки банку / О.М. Штаєр., І.І. Губарева // Проблеми економіки. – 2010. – № 3. – С. 66–75.
12. Річний звіт НБУ за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/doccatalog/list?currDir=36453>
13. Сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>